

GASPAR DE CRAYER

I. VERANTWOORDING

Het "portret van een religieuze" dat zich momenteel in de Lazernijkapel bevindt, wordt door diverse bronnen toegeschreven aan Gaspar de Crayer. (VAB-gids voor Vlaanderen)

Het leek ons, als historische kring, derhalve opportuun de juistheid van deze beweringen na te gaan, maar ook, en misschien vooral, Gaspar de Crayer, toch onze belangrijkste kerkschilder in de periode na Rubens, genealogisch en kunsthistorisch, voor het voetlicht te brengen. Vooral toen bleek dat de Crayer de schoonbroer was van onze toenmalige schout. Victor Lancfranci of Lanfranqui, schout en koster te Rumst, was inderdaad gehuwd met de Crayers oudste zuster Christine. (zie R.A.A. doopregisters Rumst)

II. GENEALOGIE

Gaspar de Crayer werd geboren te Antwerpen, waar hij op 18 november 1584 werd gedoopt, en stierf te Gent op 27 januari 1669.

Zijn vader, Gaspar de Crayer de oude, was schoolmeester en later schilderijenhandelaar. Hij werd geboren in 1551 als enige zoon van Valentijn de Crayer, meester-metselaar, en Catharina van Uytrecht. Gaspar de Crayer de oude huwde op 4 februari 1579 in de Sint-Andries kerk met Christine van Abshoven, dochter van Bartholomeus van Abshoven en Christine Schampaerts. Christine van Abshoven stierf de 8ste of de 9de januari 1592 en liet haar echtgenoot drie kinderen na: Christine, Anna en Gaspar. Gaspar de oude hertrouwde op 28 september met Elizabet de Cocqueel, geboren in 1566, dochter van Nikolaas de Cocqueel en Anna Noblet. Elizabet overleed in 1644. Uit dit huwelijk werden verschillende kinderen geboren, maar geen van hen werd

schilder. Gaspar de Crayer de jonge huwde in 1613 te Antwerpen met Catharina Janssens van Duyvelant: dit huwelijk bleef kinderloos. (Biographie Nationale - VI - 1876 - p.28 - 44)

III. LINK MET RUMST

Zoals we hierboven reeds meldden was Gaspar de Crayer de zwager van onze schout: Victor Lancfranci.

Uit het huwelijk van Victor Lancfranci met Christine de Crayer zijn volgens de doopregisters zeven kinderen geboren:

- Van de oudste Gaspar, gedoopt op 23 januari 1611, aanvaardde Gaspar de Crayer het peterschap, doch hij liet zich bij de plechtigheid vertegenwoordigen door Maurits Lancfranci junior.
- Op 21 april 1613, bij de doop van het tweede kind, was hij hoogstwaarschijnlijk zelf aanwezig, als peter.
- Bij de doop van het vierde kind, Catharina, op 20 januari 1615, was de Crayer's vrouw, Catharina Janssens - Van Duyvelant, meter en ze liet zich tijdens de plechtigheid vertegenwoordigen door Catharina Eyckmans. (zie R.A.A. doopregisters Rumst)

Het is trouwens deze Catharina die later zou gaan inwonen bij het kinderloze echtpaar de Crayer. Wanneer later de schilder naar Gent verhuist gaat Catharina mee, en het is daar dat ze in december 1666 huwt met Elias Van der Brugghen.

Er bestaat trouwens een notariële akte van 7 februari 1667, waarin de schilder verklaart dat hij zijn nicht Catharina, bovenop haar bruidschat, nog eens zevenhonderd florijnen schenkt, maar daar hij op dat ogenblik de contanten mist, verbindt hij zich ertoe, het bedrag in jaarlijkse afbetalingen te vervolledigen.

Bij de dood van Gaspar de Crayer in 1669 waren Catharina Lancfranci en haar echtgenoot vermoedelijk zijn enige erfgenamen.

(zie Biographie Nationale - VI - 1876 - p.28 - 44)

Valentijn de Crayer + Catharina van Uytrecht

Bartholomeus van Abshoven + Christine Schampaerts

Gaspar de Crayer de oude + Christine v. Abshoven

Christine de Crayer + Victor Lancfranci

Anna de Crayer

Gaspar de Crayer + Catharina Janssens

Christine de Crayer + Victor Lancfranci

Gaspar

Anna

Maria

Catharina Lancfranci + Elias Van Der Bruggen

Karel

Johanna

Barbara

Alle gegevens: zie Biographie Nationale - VI - 1876 p. 28 - 44.,
uitgezonderd familie Lancfranci: zie R.A.A. doopregisters Rumst.

IV. OVERZICHT VAN LEVEN EN WERKEN

Al heel vlug verwisselde de jonge de Crayer zijn geboortestad Antwerpen voor Brussel. Dit kan op het eerste gezicht verbazen, Antwerpen was immers in het begin van de 17e eeuw het Mekka van de schilderkunst. Maar vermoedelijk ambieerde de Crayer een plaats als hofschilder. Zijn leermeester, volgens Cornelis de Bie, was onze "Rafael", Coxci, zelf een zeer geëerd hofschilder. De Crayers eerste werken waren dan ook portretten van hovelingen en copieën van vorstenportretten.

Hij wist zich vlug een reputatie op te bouwen: op professioneel vlak werd hij tot tweemaal toe deken van de schildersgilde gekozen, nl. in 1614 en in 1616. Maar ook niet-professioneel werd hij een man van aanzien: in 1626-27 werd hij lid van de magistratuur en inner van de tolgelden op de Willebroekse vaart.

Bij de dood van Rubens wordt op hem beroep gedaan om de transactie te regelen van een deel van 's meesters schilderijen aan koning Filips IV. Hij werd daarvoor trouwens beloond door Hélène Fourment met o.a. een onafgewerkt doek, "de wonderen van St. Benedictus". Gaspar de Crayer leefde en werkte het overgrote deel van zijn leven in Brussel, meer bepaald in nr 53 van de Oude Kleerkopersstraat, een riant huis met een zeer ruim atelier.

Alleen de laatste vijf jaren van zijn leven verbleef hij in Gent. Ongetwijfeld heeft zijn bekwaamheid en talent ertoe bijgedragen dat hij in 1636 hofschilder werd van de Kardinaal-Infant Ferdinand. Maar zijn grootste faam genoot hij als kerkschilder. Taferelen met religieuze onderwerpen maken dan ook het grootste gedeelte uit van zijn oeuvre. Hierbij heeft hij natuurlijk sterk kunnen profiteren van de uitermate gunstige omstandigheden die zich in de eerste helft van de 17e eeuw voordeden. De godsdiensttwisten waren voorbij, Spanje had in onze contreien zijn macht geconsolideerd en deze twee factoren brachten onder andere een ongewoon sterk katholiek réveil teweeg: de contra-reformatie. Een van de meest markante uitingen hiervan was de vernieuwing van de kloosterorden naar de voorschriften van het Con-

cilie van Trente. Daardoor dienden een zeer groot aantal kerken, abdijen en kloosters volledig vernieuwd en vergroot. De Crayer werd belast met de vervaardiging van grote altaarstukken, ter decoratie van deze talloze nieuwe en vernieuwde heiligdommen. En dit niet alleen in Vlaanderen, maar ook ver daarbuiten. Een typisch voorbeeld hiervan zijn de vijftien levensgrote uitbeeldingen van Cisterciënserheiligen, die hij schilderde voor de abdij van Nazareth bij Lier.

In de Crayers werk kunnen we duidelijk vijf stijlfazen ontdekken:

- De eerste periode is nog beïnvloed door de laat-16de eeuwse schilderkunst en wordt gekenmerkt door een niet zeer coherent opgebouwde compositie. Een voorbeeld uit deze periode is het doek "Sint-Anna ten drieën" in de Sint-Kwintenskerk te Leuven.
- Vanaf 1619 neemt de Crayers werk een andere wending aan. De composities worden harmonischer uitgebalanceerd, het kleurenspeel is berekend op effekt en contrast. Hoogtepunten hiervan zijn: "De bespottung van Job" uit 1619, nu in het museum te Toulouse, en "Het oordeel van Salomon" in het museum te Gent.
- Vanaf ca. 1631 treedt opnieuw een stijlwijziging in. Nu wordt zijn werk veel bewogener. Dit gaat evenwel ten koste van de harmonische ordening en compositie. Naast de invloed van Rubens is die van Van Dijck zeer merkbaar. Voorbeelden hiervan zijn: "De Kruisoprichting te Rennes" en "Christus aan het kruis" in het Louvre.
- Tussen 1638 en 1648 worden de Crayers doeken rustiger van opbouw. Ook het koloriet verandert meer in zachtvloeiende overgangstonen. Voorbeelden hiervan zijn: "De H. Maagd en het Kind vereerd door heiligen" en "Het Mystiek huwelijk van de Heilige Catharina" (1638, Antwerpen, St. Augustinuskerk).
- Na 1649 boet de Crayers werk sterk aan kwaliteit in. Hij vervalt in eindeloze herhalingen en stereotypen, wat enigszins te verklaren valt door de ongemeen drukke activiteiten van zijn atelier.

V. BEOORDELING VAN DE CRAYERS WERK

De Crayers faam als schilder, die tijdens zijn leven reeds heel groot was en ruimschoots de grenzen van de Zuidelijke Nederlanden overschreed, hield aan gedurende de 18e eeuw en nog voor een groot deel in de 19e eeuw. In deze eeuwen plaatsten kunstcritici hem op één lijn met Rubens en Van Dyck. Daarom ook werden de meesten van zijn werken tijdens de Franse tijd naar Parijs versleept.

Pas op het einde van de 19e eeuw is men de Crayers werk meer gaan waarderen in de juiste proporties. Terecht kon men opwerpen dat de Crayers oeuvre te zeer schatplichtig was aan voorbeelden als Rubens en Van Dyck; het miste dikwijls een sterke persoonlijke interpretatie van zijn vreemde inspiratiebronnen.

Maar historisch gezien blijft de Crayer een van onze belangrijkste 17de eeuwse meesters. De grote beroemdheid die hij reeds tijdens zijn leven genoot rechtvaardigt deze stelling.

(Nationaal Biografisch Woordenboek - VI - 1974 - p.154 - 162)

VI. OORDEEL OVER "PORTRET VAN EEN RELIGIEUZE"

Het "Portret van een religieuze" hebben we ter beoordeling voorgelegd aan de heer Hans Vlieghe, kunsthistoricus, en auteur van het artikel over Gaspar de Crayer in het Nationaal Biografisch Woordenboek. Hij constateerde dat onderhavig portret qua stijl en opzet achttiende eeuws aandoet en derhalve zeer zeker geen de Crayer is.

Op onze verdere speurtocht naar de herkomst van het portret kwamen we bij de familie Mertens terecht. De notabele familie Mertens zou iets te maken hebben gehad met het portret. Daartoe namen we contact op met de Heer Roger Mertens.

Onze zegsman bevestigde ons dat het bewuste portret inderdaad door zijn familie aan de kapel werd geschonken, en wel uit dankbaarheid. Zijn grootvader namelijk, rechter Désiré Mertens (1860-1941) werd